

4

Vol. 9
Winter 2025

Research Paper

Received:
31 May 2024
Revised:
24 June 2024
Accepted:
11 August 2024
Published:
20 November 2024
P.P: 43-77

ISSN: 2783-1914
E-ISSN: 2783-1450

from the The model of the political party in Islamic Governance perspective of Ayatollah Khamenei

Mostafi Aqajani Fekejvar ^{*1} | Naser jamal Zadeh ²

Abstract

The present study seeks to analyze the phenomenon of partisanship in Islamic Governance in the thought of Ayatollah Khamenei in order to answer the question of what quality the model of a political party has from his point of view. In order to reach a comprehensive model, the authors focused on model studies and extracted and adopted a seven-faceted model that includes foundations, factors, goals, types, components, mechanisms and functions for the current research. This model has been completed and compiled by applying the theme analysis method. The findings of the research show that Ayatollah Khamenei firstly agrees with the principle of party formation and activity, and secondly, he assigns different types of parties, and among these types, he considers a party that can help the Islamic state to be essential. Also, he considers the purpose of the party to be primarily to serve the people and to reach power as a Follow-up result of other party goals and functions. Ayatollah Khamenei enumerates various functions for the party, which have a direct relationship with the principles and goals of the party, so cultural and spiritual functions are completely dominant over the functions of gaining power. In the end, it can be concluded that Ayatollah Khamenei prescribes a model of a democratic and Islam-oriented party for Islamic Governance that has no alternative in the activism scene of contemporary Iran.

Keywords: Partisanship, Ayatollah Khamenei, Governance, Political Participation, Islamic Republic.

1. Researcher of Political Marketing Core of Imam Sadegh (AS) University Growth Center.
2. Associate Professor, Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

Cite this Paper: Aqajani Fekejvar, M & Jamal Zadeh, N (2025). The model of the political party in Islamic Governance from the perspective of Ayatollah Khamenei. *State Studies of Contemporary Iran*, 4(9), 43–77.

Publisher: Imam Hussein University

© Authors

This article is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0).

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

الگوی حزب سیاسی در حکمرانی اسلامی از منظر آیت‌الله خامنه‌ای مدظله

مصطفی آقاجانی فکجور^۱ | ناصر جمال زاده^{۲*}

۴

دوره نهم
زمستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱

صص: ۷۷-۴۳

شاپا چاپی: ۲۷۸۳-۱۹۱۴

الکترونیکی: ۲۷۸۳-۱۴۵۰

چکیده

پژوهش حاضر به دنبال واکاوی پدیده تحزب در حکمرانی اسلامی از منظر اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله است تا به این سؤال پاسخ دهد که الگوی حزب سیاسی در حکمرانی اسلامی از منظر ایشان دارای چه کیفیتی است. برای رسیدن به یک الگوی جامع، نویسندگان بر مطالعات الگو متمرکز شده و الگوی هفت‌وجهی‌ای که شامل مبانی، عوامل، اهداف، انواع، مؤلفه‌ها، سازوکارها و کارکردها است، استخراج و برای پژوهش حاضر اختیار کردند. این الگو با کاربست روش تحلیل مضمون، تکمیل و تدوین شده است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که آیت‌الله خامنه‌ای مدظله اولاً با اصل شکل‌گیری و فعالیت احزاب موافق هستند، ثانیاً برای احزاب انواعی قائل‌اند و در میان این انواع، حزبی را که بتواند به‌نظام اسلامی یاری برساند، ضروری می‌شمارند. همچنین ایشان هدف حزب را در درجه اول خدمت به مردم دانسته و رسیدن به قدرت را نتیجه قهری سایر اهداف و کارکردهای حزبی می‌دانند. آیت‌الله خامنه‌ای مدظله کارکردهای متنوعی برای حزب در حکمرانی اسلامی احصاء می‌کنند که نسبت مستقیمی با مبانی و اهداف حزبی نزد ایشان دارد، لذا کارکردهای فرهنگی و معنوی بر کارکردهای ناظر به کسب قدرت کاملاً غالب است. در پایان می‌توان نتیجه گرفت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله الگویی از حزب مردم‌سالار و اسلام‌مدار را برای حکومت اسلامی تجویز می‌کنند که بدیلی در صحنه کنشگری ایران معاصر ندارد.

کلیدواژه‌ها: تحزب، آیت‌الله خامنه‌ای، حکمرانی اسلامی، مشارکت سیاسی، جمهوری اسلامی.

۱. پژوهشگر هسته بازاریابی سیاسی مرکز رشد دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

۲. دانشیار، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

استناد: آقاجانی فکجور، مصطفی و جمالزاده، ناصر (۱۴۰۳). الگوی حزب سیاسی در حکمرانی اسلامی از منظر آیت‌الله

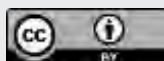
خامنه‌ای مدظله، *دولت پژوهی ایران معاصر*، ۴(۹)، ۷۷-۴۳.

DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27831914.1403.10.4.2.5>

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

نویسندگان

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه و بیان مسئله

احزاب سیاسی به واسطه کارکردهای زیادی که در ساحت سیاست عملی دارند، از اهمیت زیادی در هندسه حکمرانی و اداره امور سیاسی برخوردار هستند. اما با نگاهی به سابقه و عملکرد احزاب سیاسی در ادوار مختلف تاریخ ایران، متوجه کژکارکردها و آسیب‌های تحزب و غلبه این آسیب‌ها بر فوایدش نسبت به جامعه سیاسی ایران می‌شویم. برای مثال می‌توان به نوع مواجهه حزب توده با قضیه ملی‌شدن صنعت نفت و دولت ملی مصدق، نوع برخورد احزاب با انقلاب اسلامی مردم ایران، نوع کنشگری احزاب سیاسی پس از انقلاب با کمپین فشار حداکثری دشمنان ایران اشاره کرد. این گزاره که احزاب چرخ‌دنده دموکراسی و مردم‌سالاری است در ایران معاصر نیز مورد سنجش و عملیات قرار گرفته است و تا حدی پاسخ نیز داده است؛ اما در عین حال به واسطه مشکلات و زمینه‌های تاریخی در سال‌های اخیر تا حدی از این حیث دچار ضعف شده‌اند.

وضعیت کنونی تحزب در ایران و عدم حصول احزابی که بتوانند حتی حداقل‌های کار حزبی در پارادایم غربی‌اش را دنبال و پیاده‌سازی کنند باعث شده است که رسیدن به الگوی تحزب اسلامی ایرانی در چارچوب حکمرانی اسلامی به‌صورت آرمانی دست‌نیافتنی برای حزب پژوهان و اندیشمندان سیاسی معاصر ترسیم شود.

حال آنکه با کمی تدقیق در تاریخ انقلاب اسلامی، شاهد شکل‌گیری و فعالیت احزاب بزرگ و موفق چون «جمهوری اسلامی» بوده‌ایم و برخی احزاب و گروه‌ها نیز مانند «کارگزاران سازندگی» و «مؤتلفه اسلامی» توانسته‌اند برای چند دوره فعالیت‌های حزبی مستمری از خود برجای گذارند. اما باین همه هنوز الگوی تحزب در هندسه جامعه ایرانی نه تنها پیاده نشده؛ بلکه به‌درستی فهم و ارائه نیز نگشته است.

یکی از افرادی که هم سابقه کار علمی حزبی و هم سابقه رهبری عملیاتی و حکمرانی حزبی را در پرونده خویش دارد و می‌تواند بیانگر الزامات الگوی حزبی در ایران باشد، آیت‌الله خامنه‌ای مدظله است. اهمیت پرداختن به رویکرد حزبی آیت‌الله خامنه‌ای مدظله تنها در فعالیت و سابقه حزبی ایشان خلاصه نمی‌شود؛ بلکه مطالعه رویکرد ایشان به احزاب سیاسی، بیش از همه به علت جایگاه

جانشینی امام خمینی (ره) و رهبری انقلاب اسلامی و ولایت فقیه و قرار گرفتن در رأس نظام حکمرانی، اهمیت دوچندان می‌یابد. در نظام جمهوری اسلامی ایران علاوه بر مواد و اصول قانون اساسی که در این باره وارد شده است، رویکرد ولی فقیه نسبت به حمایت از نقش‌آفرینی سیاسی مردم و حضور گروه‌ها و تشکل‌های سیاسی همواره تعیین‌کننده و مهم بوده است؛ لذا باتوجه به نقشی که رهبری انقلاب اسلامی در تدوین سیاست‌های کلان نظام و ترسیم خطوط کلی حرکت انقلاب دارند، اطلاع از مواضع ایشان در مورد مدل مطلوب حزب و مسئله‌شناسی و آسیب‌شناسی ایشان از وضعیت موجود، یک ضرورت برای شکل‌گیری حزب و خروج از وضعیت موجود احزاب سیاسی در ایران به شمار می‌رود. از این‌رو در این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که الگوی حزب سیاسی در حکمرانی اسلامی از منظر اندیشه رهبر معظم انقلاب مدظله دارای چه ابعادی است؟

۱. مبانی نظری پژوهش

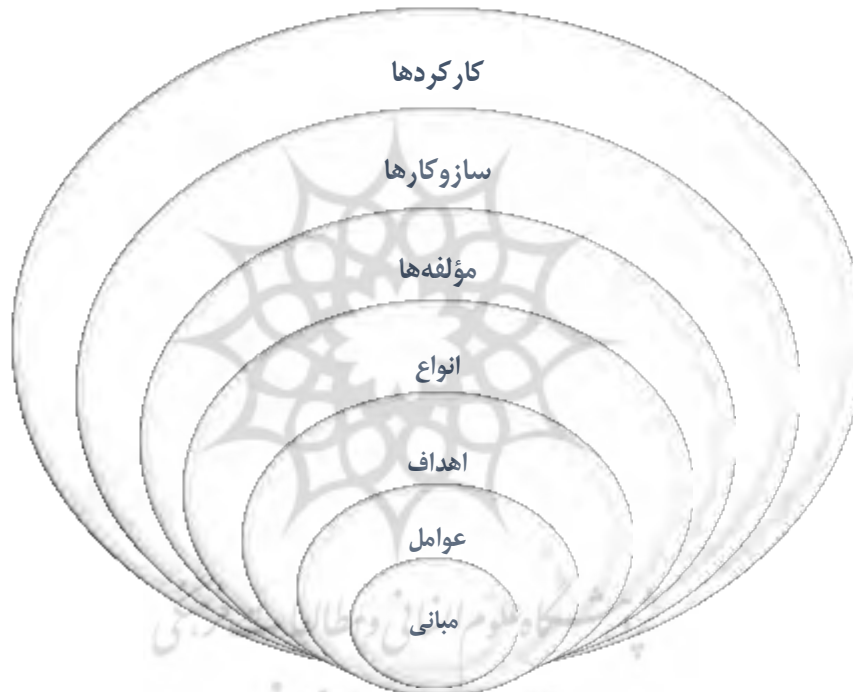
۱-۱. مفاهیم اصلی

۱-۱-۱. الگو

الگو عبارت است از تلاش ساده‌شده، نمادین با تصور تمثیلی از ویژگی‌های اصلی یک پدیده که به روشنی از طریق استدلال منطقی و یا از طریق مشاهده تجربی، مفهومی علمی یا ذهنی را منتقل کند. پس الگو می‌تواند فهم دقیقی از آنچه قرار است روی دهد یا روی داده به محقق ارائه نماید. (مطیعی، ۱۳۹۴: ۳۳۲) در ادبیات پژوهش‌های علوم اجتماعی این مفهوم دچار تحولاتی شده است و از آن برای هنر توصیه‌سازی که به نظر گلدمن یکی از مهارت‌های مهم پژوهشی است، استفاده می‌شود. (گلدمن، ۱۳۹۴: ۱۰۱-۱۰۳) الگو عموماً با مفاهیمی چون (Pattern)، نظریه (Theory) و راهکار (Approach) مترادف انگاشته می‌شود. در تفاوت الگو و مدل ذکر این نکته حائز اهمیت است که مدل به مجموعه‌ای مادی، ریاضی یا منطقی اطلاق می‌شود که ساخت‌های اساسی یک واقعیت را می‌رساند و در سطح خود، قادر به تبیین آن و ارائه کارکردهایش است؛ اما الگو بیشتر به «ساخت روابط بین عناصر یک واقعیت» توجه دارد که خطوط اساسی یک مجموعه اجتماعی و نسبت‌های موجود بین آن‌ها را مشخص نموده و به تنظیم عناصر آن پدیده و ایجاد نظم

در آن‌ها می‌پردازد. (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۴۵۸) رسالت محقق در طراحی الگو می‌بایست تلاش برای ارائه یک کل منسجم، کاربردی و متناسب با وضعیت موجود باشد برای این هدف، پژوهشگر بر آن است با حرکت در ۷ محور اساسی مبانی (ایجاب یا نفی، تعریف و مفاهیم پایه)، عوامل (علل برانگیزاننده و تشکیل احزاب) اهداف (اصلی و فرعی)، انواع، مؤلفه‌ها (ویژگی‌ها یا خصایص) سازوکارها (شیوه‌های پیشبرد امور) کارکردها (اجتماعی، سیاسی، اقتصادی) به این هدف نائل آید.

شکل شماره ۱. الگوی هفت وجهی حزب

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۲-۱-۱. حزب

تحزب از مهم‌ترین شاخصه‌های توسعه سیاسی است که با نحوه حکمرانی مرتبط است. ارتقاء این پدیده اجتماعی، منجر به توسعه سیاسی و به تبع آن توسعه اجتماعی می‌شود. (حیدری، ۱۳۹۸: ۱۲) همچنین حزب به معنای گرایش اجتماعی، عقیدتی و تاریخی که از تاروپود عقلانیت و احساس

بافته شده است، هر گاه به منزله وجود تعهد نسبت به جریان اندیشه‌ای- اجتماعی که انسان آن را حق می‌داند، تلقی و اعمال گردد به طور حتم و به دلایل عدیده جامعه‌شناسانه به تنظیم و تحکیم مناسبات اجتماعی و پیشبرد اهداف عالی انسانی یاری می‌کند. (دفتر مطالعات وزارت کشور، ۱۳۷۸: ۲۶)

۳-۱-۱ حکمرانی اسلامی

حکمرانی^۱ در ادبیات سیاسی به عنوان فرایندی چندبعدی، از تمرکز صرف بر دولت به سمت شبکه‌ها، تعاملات، و نهادهای غیرمتمرکز حرکت کرده است. هر نظریه پرداز با تأکید بر جنبه‌های خاصی (شبکه‌ها، تعاملات، ذهنیت‌ها یا نهادها)، درک جامعی از پیچیدگی حکمرانی مدرن ارائه می‌دهد. برنامه توسعه سازمان ملل حکمرانی را فرایندی چندسطحی می‌داند که شامل سازوکارهای اقتصادی، سیاسی، و اداری برای مدیریت امور عمومی است. هدف آن تقویت توسعه انسانی از طریق مشارکت، عدالت، و حاکمیت قانون است (گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۷). رودز حکمرانی را «شبکه‌ای خودسازمانده» توصیف می‌کند که از دولت فراتر می‌رود و شامل تعامل نهادهای دولتی، بازار، و جامعه مدنی است. او از کاهش نقش سلسله‌مراتب دولتی و افزایش همکاری بین سازمان‌ها سخن می‌گوید. کوئین بر «حکمرانی تعاملی» تمرکز دارد که در آن دولت، بازار، و جامعه مدنی برای حل مسائل پیچیده با هم همکاری می‌کنند. وی حکمرانی را فرایندی پویا و مبتنی بر تعاملات چندوجهی می‌داند (Kooiman, 1993) استوکر پنج گزاره کلیدی برای حکمرانی ارائه می‌دهد: (۱) مشارکت نهادهای غیردولتی، (۲) ابهام در مرزهای دولت و جامعه، (۳) وابستگی متقابل بازیگران، (۴) شبکه‌های خودمختار، و (۵) ظرفیت حل مسئله بدون تکیه صرف بر دولت (Stoker, ۱۹۹۸). آستروم «حکمرانی چندمرکزی» را مطرح می‌کند که در آن تصمیم‌گیری توسط نهادهای مستقل و سطوح مختلف (محلی، ملی، جهانی) انجام می‌شود. (Ostrom, 2010) پیر و پیترز حکمرانی را فرایندی می‌دانند که در آن دولت نقش هماهنگ‌کننده در شبکه‌های پیچیده بازیگران عمومی و خصوصی را ایفا می‌کند. آنها بر تغییر نقش دولت از «فرماندهی» به «تسهیلگری» اشاره دارند (Pierre & Peters, 2000) اما مقصود ما از حکمرانی اسلامی در این پژوهش مجموعه بسترسازی‌ها و تسهیل‌گری‌هایی است که باید از طریق ایجاد ارتباط بین جامعه و حکومت اسلامی

1- Governance

صورت بگیرد تا از این طریق مسائل جامعه اسلامی با روایی و پایایی بیشتری به سمت حل شدن و یا پاسخ گرفتن حرکت کند. حزب به عنوان نهادی مدنی و از پایین و درعین حال با خاصیت واسطه‌گری و ارتباط‌گیری این ظرفیت را دارد تا به بهبود کیفیت و عملکرد حکمرانی در کشور اسلامی کمک کند. حال که رهبری نظام خود دارای نظر و ایده در این زمینه است، طبیعتاً کاربرست و انضمامی شدن الگوی نظری این گونه از حزب بیش از هر نوع و بدیل دیگری قابلیت اجرا و پیاده‌سازی خواهد داشت. از این رو شرط اول در این مسیر این است که از حیث نظری، الگوی حزب را در قالب حکمرانی اسلامی را به درستی ترسیم نماییم.

۲-۱. چارچوب نظری حزب

در این قسمت باتوجه به انتخاب چارچوب نظری غربی برای ترسیم الگوی غربی حزب، مروری بر ابعاد هفت‌گانه حزب در چارچوب الگوی مطرح شده خواهد شد.

۱-۲-۱. تعاریف حزب

جدول شماره ۱. نسل‌های مختلف تعاریف حزب در غرب

ردیف	مؤلفان	تعریف	منبع
۱-	موریس دوورژه	مجموعه‌ای از گروه‌های اجتماعی پراکنده در اطراف کشور است (قسمت‌ها، کمیته‌ها، انجمن‌ها و غیره) که از طریق سازمان‌های هماهنگ کننده به هم پیوسته‌اند.	Duverger, 1954: 78
۲-	آنتونی داونز	گروهی از مردم می‌داند که در پی کنترل نهادهای حاکم از طریق کسب آراء در انتخابات تشکیل می‌شود.	Downs, 1957: 25
۳-	کی	گروهی از افراد با تیپ و کنشی حرفه‌ای در بدنه رأی‌دهندگان که در قالب‌هایی چون دولت، سیاست‌مداران و مجالس قانون‌گذاری نیز قابلیت ادغام دارند.	Key, 1964: 165
۴-	سارتوری	هر گروه سیاسی به رسمیت شناخته‌شده که در انتخابات شرکت کرده و از این طریق کاندیداهایش را به کرسی می‌رساند.	Sartori, 1976, 56

۵-	اپشتاین	گروهی در پی انتخاب شدن در جایگاه‌های سیاسی با یک برند نام مشخص.	Epstein, 1980 9
۶-	ادموند برک	جمعی از انسان‌های متحد جهت ارتقای منافع ملی مبتنی بر اصول مورد توافق کل گروه.	Langford, 19 81:317
۷-	ویر	نهادی که در درجه اول به دنبال تأثیر بر دولت آن هم از راه کسب مقامات دولتی است و دوم آنکه برای دستیابی به انبوهی از منافع تلاش می‌کند نه صرفاً یک سری منافع محدود و خاص.	Ware, 1996: 8
۸-	تعریف مختار	سازمان‌هایی باثبات که مبتنی بر نیروی انسانی دارای افق و اصول مشترک شکل می‌گیرند و با تکیه بر سرمایه اجتماعی سعی در کسب قدرت جهت بهبود وضعیت حکمرانی داشته باشند.	نگارنده

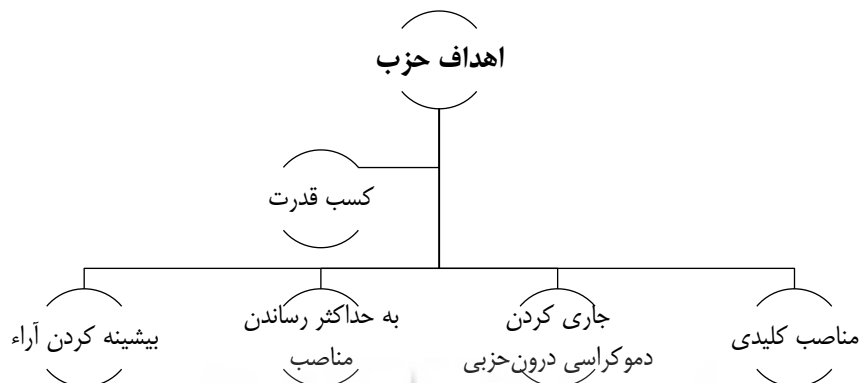
منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

1-2-2. اهداف

فرض بر این است که احزاب خواهان مناصب، سیاست و رأی هستند (Strom, 1990:566). به عبارتی احزاب سیاسی دارای سه هدف اصلی هستند که البته هر سه به نوعی در طول هدف اساسی «قدرت»^۱ تعریف می‌شوند: سیاست، منصب، و رأی. جستجوی منصب مستلزم کسب مزایای مناصب است (منفعت مادی)، درحالی که به دنبال سیاست بودن به عنوان تمایل به تأثیرگذاری بر سیاست عمومی درک می‌شود (اثرگذاری). رأی عمدتاً وسیله‌ای برای رسیدن به این دو هدف است (Strom and Muller: 1999 به نقل از Roed, 2021) درحالی که خودش نیز واجد برخی مطلوبیت‌های اجتماعی است (محبوبیت و شهرت)

شکل شماره ۲. اهداف حزب در الگوی غربی

1- Power

منبع: Rommel, 2003 و طراحی شده توسط نویسندگان

1-2-3. عوامل

مهم ترین عوامل مؤثر در تشکیل احزاب سیاسی را می توان در مواردی چون کمیته های انتخاباتی، گروه های پارلمانی، انجمن های روشنفکری، اتحادیه های کارگری و دهقانی، گروه های انقلابی، اشخاص متنفذ، فرقه های مذهبی و گروه های نژادی، دولت و احزاب دیگر جست و جو کرد. شکی نیست که برخی از احزاب در اثر ترکیبی از این عوامل تشکیل شده اند نه یک عامل تنها. شناخت عامل یا عوامل تشکیل دهنده حزب می تواند به بینش ما از زمینه اجتماعی و سیاسی پیدایش، هدف و مرام واقعی، رسالت، زیربنای اجتماعی و پاگیری و دوام حزب بیفزاید. چارچوب های معنابخش مختلفی سعی کرده اند عوامل ایجاد کننده و تقویت کننده احزاب را تبیین کنند از جمله دیدگاه هایی چون تضاد طبقاتی، نوسازی، کارکردگرایی و دیدگاه های انتخاباتی و پارلمانی. (نقیب زاده ۱۳۷۹: ۲۰۳؛ دوورژه ۱۳۵۷: ۲۴)

۴-۲-۱. انواع احزاب

نوذری در خصوص نحوه نوع شناسی و دسته بندی احزاب به صورتی خلاصه ۴ معیار را ارائه می کند که برای هدف پژوهش حاضر می تواند مفید واقع شود. این ۴ معیار عبارت اند از: گستره

حامیان، اهداف حزب، سیاست عضوگیری و شیوه تعیین نامزدهای انتخاباتی. (نوذری، ۱۳۸۱: ۱۱۲)

۵-۲-۱. مؤلفه‌ها و ویژگی‌ها

بخش دیگری که در زمینه شناخت احزاب در غرب مهم است مؤلفه‌های مطلوب احزاب است که بسته به نوع منظر اندیشمندان این حوزه متفاوت است. اما در یک جمع‌بندی کوتاه بر اساس مجموع نظرات جامعه‌گرایان، سازمان‌گرایان، اقتصادمحورها و کارکردگرایان می‌توان ویژگی‌های زیر را برای حزب غربی برشمرد:

شکل شماره ۳. ویژگی‌ها و مؤلفه‌ها

منبع: (آقاجانی و جمالزاده، ۱۴۰۲: ۴۰)

۶-۲-۱. سازوکارهای حزب

احزاب سیاسی به فراخور پارادایم حاکم بر ایشان، وضعیت و کیفیت نظام سیاسی مستقر، نوع قوانین و مقررات حزبی، نوع نظام انتخاباتی موجود، اهداف و آرمان‌های حزبی مطلوب، برنامه‌ها و ایده‌های اجرایی و عملیاتی، ریشه و منبع شکل‌گیری دارای ساختارها و سازوکارهای متفاوتی هستند. چرخه عضوگیری و عضویت، سازمان و ارکان، مرام‌نامه، کارکنان حرفه‌ای و سازوکارهای تأمین مالی از جمله سازوکارهای حزبی‌ای است که در نوشتگان غربی به‌عنوان محورهای شکل‌دهنده فعالیت‌های حزب قابل‌بازشناسی هستند. (کاتز، ۱۳۹۶: ۵۵۲؛ فیرحی، ۱۳۹۶: ۲۹۱-۲۹۰)

۷-۲-۱. کارکردهای حزب

شکل شماره ۴. کارکردهای آشکار و پنهان حزب

کارکرد حزب	
کارکردهای انتخاباتی	آشکار
تألیف و نمایندگی منافع	
سازماندهی حکومت	
همگرایی اجتماعی	
تثبیت دموکراسی	
آموزش اجتماعی	
نظارت بر قدرت	
انسانی کردن روابط	پنهان
تأمین مالی	
جذب حاشیه بازار سیاسی	
مشاغل سیاسی	
تمرکز قدرت اجتماعی	
پژوهش‌های علمی	
تصریح منافع	

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

همان‌طور که مشاهده می‌شود احزاب سیاسی با ایفای نقش‌های مهم می‌توانند به بهبود حکمرانی در سطوح مختلف کمک کنند. نخست، آنها با جمع‌آوری و نمایندگی منافع گروه‌های مختلف جامعه، به کاهش شکاف بین دولت و مردم کمک می‌کنند. دوم، احزاب با نظارت بر عملکرد دولت (چه در جایگاه اپوزیسیون و چه در قالب مشارکت در حکومت)، شفافیت و پاسخگویی را تقویت می‌کنند. سوم، احزاب با ایجاد رقابت سیاسی سازنده، فضایی برای ارائه ایده‌های نو و بهبود سیاست‌گذاری‌ها فراهم می‌کنند. علاوه بر این، احزاب می‌توانند با آموزش سیاسی شهروندان و افزایش آگاهی عمومی درباره حقوق و مسئولیت‌ها، ظرفیت جامعه را برای مشارکت در فرایندهای حکمرانی ارتقا دهند. همچنین، در کشورهای با تنوع قومی یا مذهبی، احزاب مبتنی بر اصول دموکراتیک، با مدیریت اختلافات از طریق گفتگو و مصالحه، از تشدید بحران‌ها جلوگیری می‌کنند. با این حال، نقش احزاب در بهبود حکمرانی مشروط به استقلال آنها از نفوذ گروه‌های خاص مانند نخبگان اقتصادی یا نظامی، پایداری به قانون، و اجتناب از قطبی‌سازی‌های مخرب است. اما در کنار این کارکردها در چارچوب حکمرانی اسلامی، احزاب نقش‌ها و کارکردهای بیشتری را می‌توانند متقبل شوند.

اکنون و پس از مروری بر این وجوه مختلف الگوی حزب در غرب، می‌توانیم عناوین و صورت‌بندی ضمایم این الگو را در اندیشه رهبر انقلاب اسلامی مدظله بجویم و از تطبیق این دو نظرگاه به دلالت‌هایی برای ترسیم الگوی حزبی مدنظر ایشان در چارچوب حکمرانی اسلامی دست یابیم.

پیشینه پژوهش

بدون شک پژوهش در خصوص تحزب و احزاب سیاسی در ایران و جهان بیش از آن چیزی است که در قسمت زیر بدان اشاره شده است؛ اما در عین کثرت عصب پژوهی، پژوهشی با موضوع الگوی تحزب از منظر رهبر انقلاب کمتر صورت گرفته است و در پژوهش‌هایی نزدیک و مطابق با این عنوان نیز پژوهش حاضر از حیث روش پژوهش (تحلیل مضمون)، کاربرست الگوی ۷ وجهی (منطبق بر مطالعات الگو محور) و انضمامی کردن الگوی نهایی (کاربردی بودن الگو) از سایر آثار این حوزه ممتاز است همچنین از حیث تطبیق و دلالت پژوهی یک الگوی حزبی در چارچوب

حکمرانی اسلامی این اثر دارای نوآوری است. در این قسمت اهم منابع (کتاب، مقاله، رساله) به ترتیب ارتباط با موضوع از کم به زیاد، دسته‌بندی و ارائه می‌شود.

جدول شماره 2. پیشینه پژوهش

ردیف	نویسنده / نویسنده‌گان (سال پژوهش)	عنوان پژوهش	نوع پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج مرتبط با پژوهش
۱	ابطحی، سید مصطفی (۱۳۹۲)	تحزب در نظام سیاسی ولایت فقیه	مقاله	گردآوری: کتابخانه‌ای تحلیل: توصیفی - تحلیلی	مقاله بررسی رابطه احزاب سیاسی و نظام ولایت فقیه و مبانی فقهی حزب را در پیش می‌گیرد و با نام‌بردن از اصولی مانند، عقل‌گرایی، عمل به مقدمه واجب، اصل عدم ولایت، اختلال در نظام و... در این بخش به تکوین استدلال خود می‌پردازد.
۲	جمالزاده، ناصر؛ خزاعی، مهدی (۱۳۹۵)	کارویژه‌های حزب در حکومت اسلامی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب	مقاله	گردآوری: کتابخانه‌ای تحلیل: توصیفی - تحلیلی	به جایگاه حزب نزد آیت‌الله خامنه‌ای مدظله در نظر و سیره عملی، می‌پردازد. در مرتبه بعد به موضوع کارویژه‌های حزبی نزد آیت‌الله خامنه‌ای توجه می‌شود

و مهم ترین کارویژه های حزبی از منظر ایشان دسته بندی شده و برای هر کارویژه نیز استدلالی بیان می گردد.					
به اصولی مانند امر به معروف و تعاون و امثال آن اشاره شده است و با ورود به مباحث قانونی و حقوق تأیید مشارکت در قانون اساسی به مبحث احزاب سیاسی در جمهوری اسلامی و نسبت آن در نظام ولایت فقیه می پردازد.	گردآوری: کتابخانه ای تحلیل: توصیفی تحلیلی	پایان نامه	جایگاه و کارکرد احزاب در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران باتوجه به نظریه ولایت فقیه	کامل نواب، مرتضی (۱۳۹۲)	۳
این مقاله به بررسی حزب در نگاه رهبران جمهوری اسلامی پرداخته و در مرتبه اول قبول مشروط ایشان و سپس موضعی که مبین شاکله احزاب هستند را مدنظر قرار می دهد.	گردآوری: کتابخانه ای تحلیل: توصیفی تحلیلی	مقاله	حزب در اندیشه رهبران جمهوری اسلامی	اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۶)	۴

نویسنده در این اثر ابتدا نگاهی داشته به حوزه نوشتگان نظری در خصوص احزاب و ماهیت حزب و پس از آن به مرور تاریخی حزب در ایران معاصر ورود نموده است و از صدر مشروطه تا دوره جمهوری اسلامی را مرور نموده است. در فصل سوم علل ضعف حزب و مشارکت سیاسی فعال در ایران معاصر را مورد بحث قرار داده و نیز برای رسیدن به ایده آل اسلامی به نظرگاه تعدادی از اندیشمندان اسلامی رجوع نموده است	گردآوری: کتابخانه‌ای تحلیل: توصیفی-تحلیلی	رساله دکتری	الگوی مطلوب حزب برای تقویت مشارکت سیاسی فعال در جمهوری اسلامی ایران	غفاری، ابوالفضل (۱۳۹۶)	۵
از خلال سه ساحت بینشی (اندیشه تشکیلاتی)، منش (اخلاق تشکیلاتی)	گردآوری: کتابخانه‌ای تحلیل: توصیفی -	پایان نامه	الگوی مطلوب حزب در اندیشه و	سبزی کریم آبادی، یونس (۱۴۰۱)	۶

و کنشی (سیره عملی) ارائه الگویی از تحزب در جمهوری اسلامی ایران را از خلال آن ۱۳ مؤلفه متمایز حزب اسلامی نسبت به نمونه غربی مدنظر قرار داده است.	تحلیلی		عمل آیت الله خامنه‌ای		
--	--------	--	-----------------------------	--	--

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

روش‌شناسی پژوهش

تقسیم روش‌ها از جهات گوناگون و در سطوح مختلفی قابل انجام است. روش‌های منتخب در این پژوهش به طور خلاصه عبارت‌اند از:

* روش معرفت: عقلی-نقلی (از میان: عقلی، نقلی، شهودی، تاریخی و علمی (تجربی)).

* رویکرد (Approach): تاریخی، جامعه‌شناختی.

* متدولوژی (Methodology): تحلیل مضمون.

* فن جمع‌آوری اطلاعات: کتابخانه‌ای (منابع مکتوب، بانک‌های اطلاعاتی، پایگاه‌های اینترنتی) ناظر به روش تحلیل مضمون به کاررفته باید اضافه کرد، تحلیل مضمون روشی است که از کاربرست آن می‌توان متن را دید، به فهم و برداشت مناسبی از اطلاعات به‌ظاهر نامرتب دست یافت و اطلاعات کیفی را تحلیل کرد (شیخ‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۵۳) برای این‌اساس در نوشتار حاضر، سعی شده است مضامین مرتبط با موضوع استخراج و در لایه‌هایی متناسب با الگوی هفت‌وجهی دسته‌بندی و ارائه شوند. در این پژوهش پس از مطالعه آثار آیت‌الله خامنه‌ای با مبنا قرار دادن مجموعه بیانات ایشان، کلیدواژه‌هایی انتخاب شد که عبارت‌اند از: احزاب، تحزب، حزب، تشکیلات، مشارکت، گروه‌های سیاسی، کار تشکیلاتی، جریان سیاسی، جناح، تشکل. برای بررسی موضوع پژوهش از روش پژوهش تحلیل مضمون استفاده شد. روش تحلیل مضمون در واقع به دنبال غنی‌سازی داده‌های پراکنده در متن‌های متفاوت است (Braun & Clarke, 2006, pp78-80). در این

روش فرایند مشخصی طی می‌شود که شامل سه سطح است، در سطح اول مضامین پایه که همان نکات اساسی درون متن است احصاء می‌شوند، در سطح دوم مضامین سازمان‌دهنده که شامل ترکیب و خلاصه‌سازی مضامین پایه‌اند استخراج می‌شود و نهایتاً در سطح سوم، مضامین عالی یا فراگیر که تعیین‌کننده قواعد حاکم بر متن‌اند به دست می‌آیند (کمالی، ۱۳۹۷، ص ۱۹۲). جهت جلوگیری از تکرار و سهولت ارجاع از یک نشانگر منحصربه‌فرد استفاده شده است. از این‌پس کدهای استخراج شده با حرف لاتین «E» نشانه‌گذاری می‌شوند.

جدول شماره ۳. راهنمای منابع فیش‌های مستخرج

شاخص فیش	منبع	شاخص فیش	منبع
E1	(روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۷ بهمن ۱۳۶۶)	E29	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۲، الف)
E2	(روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۱ شهریور ۱۳۶۲)	E30	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، د) (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)
E3	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲، الف)	E31	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۳، الف) (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴، الف)
E4	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸، ب)	E32	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۷، ب)
E5	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، ج)	E33	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۴، الف) (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴، ب).
E6	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۶۷، ب)	E34	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف) (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲، الف)
E7	(بیانات در حزب جمهوری اسلامی ۱۳۵۸؛ برگرفته از کتابچه نقش‌تشکل در تداوم انقلاب).	E35	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۶، الف)
E8	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، د)	E36	(آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۳، الف)

E9	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف)	E37	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰، ج) (خامنه‌ای بی تا، ۱-۱۶)
E10	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸، مجله یاد، شماره ۵۳-۵۶)	E38	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، ه)
E11	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸، مجله یاد، شماره ۵۳-۵۶)	E39	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۴، الف) و (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)
E12	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف)	E40	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۶۹، ب)
E13	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)	E41	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۵، الف)
E14	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، ب)	E42	(خامنه‌ای، بی تا، ۱-۱۶)
E15	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)	E43	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف)
E16	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، الف)	E44	(بولتن شماره ۴۹: ۱۲)
E17	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)	E45	(بولتن شماره ۴۹: ۱۱)
E18	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۸، ج).	E46	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۴، ب)
E19	(آیت الله خامنه‌ای، بی تا، ۴-۱۵)	E47	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۶۹، الف)
E20	(آیت الله خامنه‌ای، بی تا، ۴-۱۵)	E48	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، ج)
E21	(آیت الله خامنه‌ای، بی تا، ۴-۱۵)	E49	(بولتن شماره ۴۹: ۱۳)
E22	(آیت الله خامنه‌ای، بی تا، ۴-۱۵)	E50	(بولتن شماره ۴۹: ۱۷)
E23	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف)	E51	(خامنه‌ای، بی تا، ۱-۱۶)
E24	(نشریه یاد، ۱۳۷۸: ۲۶۵).	E52	(خامنه‌ای، بی تا، ۱-۱۶)
E25	(بیانات در حزب جمهوری اسلامی ۱۳۵۸؛ برگرفته از کتابچه نقش تشکل در تداوم انقلاب).	E53	(خامنه‌ای، بی تا، ۱-۱۶)
E26	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱، الف)	E54	(خامنه‌ای، بی تا، ۱۰-۱۶)

E27	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۲، ب)	E55	(خامنه‌ای، بی تا، ۷ و ۸)
E28	(آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۱، ب)		

منبع: طراحی شده توسط نویسنده

یافته‌های پژوهش

۱. مبانی و اصول حاکم بر حزب

در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، حاکمیت و ولایت مطلقاً از آن خداست و تعیین حاکم نیز با ضوابط و ملاک‌های شرعی از سوی او انجام می‌گیرد. ولایت الهی در تدبیر امور اجتماعی و مدیریت سیاسی جامعه از طرف خداوند مستقیماً طی نصوص و روایات مختلف به طور صریح؛ در عصر غیبت به فقیهان عادل تفویض شده است. در این دیدگاه مردم واسطه این تفویض نیستند و رأی و خواست و رضایت آن‌ها هیچ نقش و دخالتی در مشروعیت حکومت ندارد و اطاعت از ولی فقیه عادل که منصوب عام ائمه معصومین^(ع) است نیز بر همگان واجب و تکلیف شرعی است؛ لذا مردم در جهت تقویت و استمرار این نهاد مقدس وظیفه دارند و وظیفه احزاب نیز ذیل این موضوع قابل‌رهگیری و پرسشگری است.

جدول شماره ۴. مضمون سازمان‌دهنده مبانی و اصول حاکم بر حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده
E1	نظام سیاسی حاکم بر احزاب از نوع ولایت فقیه است	مبانی و اصول حاکم بر حزب
E2	وضع و اجرای قوانین حکومت در چارچوب شرع باشد	
E3	حمایت مردمی در کنار شرایط مصرحه حاکم اسلامی دارای وجاهت است	
E4	حمایت مردمی در کنار شرایط مصرحه حاکم اسلامی دارای وجاهت است	
E5	انتخاب مردم از چارچوب دین نباید خارج شود	

	مردم‌مداری (عامه مردم) حکومت اسلامی	E6
	ضرورت حزب برای تداوم انقلاب اسلامی	E7
	تحزب دارای سویه واقعی و انحرافی است.	E8
	تحزب واقعی مقوم وحدت است	E9

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

ساخت مطلوب حزب در چارچوب حکمرانی اسلامی از دیدگاه رهبر انقلاب، همراه با عبور از دو رویکرد معروف در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی (توده‌گرایی و نخبه‌گرایی) است. نه بسیج‌گور اجتماعی با مؤلفه‌های شخصیتی مولد قدرت کاریزما صورت می‌پذیرد و نه الیگارش‌های حزبی و نخبگان پراکنده در حوزه‌های مختلف جامعه، چرخ‌های جامعه را به حرکت وامی‌دارند. در حکمرانی اسلامی، اراده عمومی مردم با حرکت دائمی و نهاده‌شده مبتنی بر نقشه عقلانیت مبنا تبلور می‌یابد که در انواع مشارکت سیاسی قالب رفتاری پیدا می‌کند. این عقلانیت در مناسبت خاص خود با ولایت، جهت‌دهی می‌شود. از این رو این مدل را نمی‌توان در الگوی متعارف نخبه‌گرایی و توده‌گرایی ارزیابی کرد و نظام فکری و عملی خاص خود را دارد. (شریعت‌مداری، ۱۳۹۷: ۱۲۲) به نظر می‌رسد که فعالیت احزاب در جمهوری اسلامی باید تبعی و با غایت تمهید برای حضور این چینی از مشارکت مردم باشد. در این فضا، احزاب نه با حمایت مالی باند‌های ثروت و قدرت، بلکه با نیروهای اجتماعی خود و با تولید سرمایه اجتماعی واقعی می‌توانند در این رقابت مؤثر باشند و به یک حکمرانی اثربخش و کارآمد و در عین حال اسلامی کمک کنند.

۲. عوامل و ریشه‌ها

آیت‌الله خامنه‌ای سابقه حزب به‌عنوان سازمانی ایدئولوژیک و در شکل مطلوب آن را در حکومت آرمانی علوی نیز جستجو کرده است. از این رو حزب و تحزب، پدیده‌ای نیست که صرفاً از آب‌سخور غربی قابل‌رهگیری و تبارشناسی باشد؛ بلکه یکی از مهم‌ترین گونه‌ها و اثرگذارترین انواع آن را می‌توان ذیل حرکت انبیاء و اولیای الهی و به‌صورت خاص ائمه معصومین علیهم‌السلام بازشناسی و تعریف کرد. از این رو بر اساس بیانات رهبر انقلاب می‌توان ریشه و

علت شکل‌گیری حزب اسلامی و مطلوب را در رسالت الهی اولیای خدا و ایدئولوژی اسلامی جستجو کرد. در این چارچوب، حزب و فعالیت حزبی به‌مثابه روشی پیش‌برنده برای انجام مأموریت کلان ولی خدا در نظر گرفته می‌شود و ریشه‌ای دینی دارد که از انواع دیگر غربی قابل‌بازشناسی و تفکیک است.

جدول شماره ۵. مضمون سازمان‌دهنده عوامل و ریشه‌های حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده
E10	دعوت پیامبر حزبی بود	عوامل و ریشه‌ها
E11	تشیع حزب امامت است	

منبع: طراحی‌شده توسط نویسندگان

۳. اهداف حزب

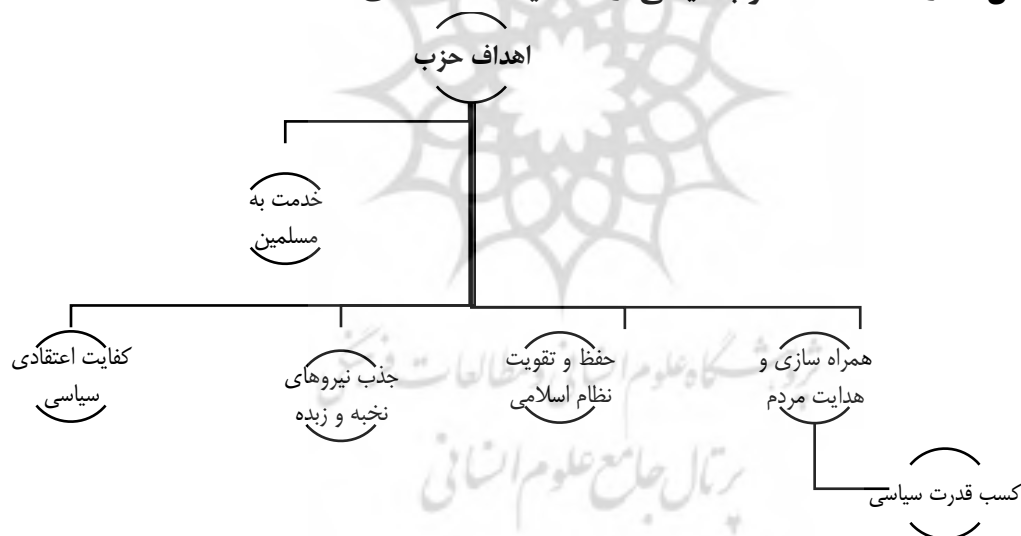
از دیدگاه رهبر معظم انقلاب احزاب نباید کسب قدرت را به‌عنوان هدف اصلی خود قرار دهند. در اندیشه ایشان احزابی که با تقلید از احزاب کنونی غربی، به «باشگاه‌هایی برای کسب قدرت» تبدیل می‌شوند حزب نامطلوب می‌باشند. (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۰، الف) مهم این است که احزاب «هدف اصلی» خود را کسب قدرت قرار ندهند، زیرا که نیل به قدرت برای احزابی که در پی کسب قدرت نیستند و تربیت و هدایت جامعه را هدف خود قرار داده‌اند، امری قهری است؛ (همان) زیرا حزبی که بتواند افراد زیادی از مردم را دور خود جمع کند و به تربیت آن‌ها پردازد، رأی و نظر مردم را به خود جلب خواهد کرد. (همان) شاید این حزب در انتخابات موضع‌گیری خاصی نداشته باشد؛ اما چون افکار و عقاید مردم متناسب با عقاید حزب شکل گرفته است، مردم متناسب با شرایطی که رشد کرده‌اند، رأی خواهند داد که همان نظر حزب خواهد بود. (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف) این نوع ترسیم هدف، به‌خوبی تفاوت یک حزب اصیل اسلامی با نمونه‌های غربی را از یک سو و نیز تمایزش را در جلب و جذب سرمایه اجتماعی بخش‌های مختلف مردم با سایر نمونه‌های کمونیستی به‌خوبی نشان می‌دهد. به عبارتی اگر حکمرانی اسلامی را یک حکمرانی مردم پایه بدانیم، نوع هدف و نیتی که کارگزاران و نخبگان حزبی را به سمت مردم سوق می‌دهد بسیار مهم می‌شود.

جدول شماره ۶. مضمون سازمان دهنده اهداف حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده
E12	کسب قدرت هدف اصلی حزب نباید باشد	اهداف حزب
E13	نفوذ عقیدتی و فرهنگی حزب مقدم بر نفوذ سیاسی و مسبب آن است	
E14	هدف حزب باید خدمت در راه نظام اسلامی و رسیدن به آرمان‌هایش باشد	
E15	هدف حزب بایستی هدایت فکری مردم باشد	

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

شکل شماره ۵. اهداف حزب سیاسی از نگاه آیت‌الله خامنه‌ای مدظله ۱

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۱ - آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۷، الف، و نیز خامنه‌ای، بی تا، ۱۱ الی ۱۶

۴. انواع حزب

به واسطه تبیین متفاوت سیاست اسلامی و سیاست غربی از حکومت و قدرت، به تعبیر رهبر معظم انقلاب، «می توان دو نوع حزب متفاوت خوب و بد داشت: «نوع اول احزاب که احزاب متداول در جامعه سیاسی غربی و به تبع آن در علم جامعه شناسی متداول است، با نوع اسلامی آن متفاوت است.» از دیدگاه مقام معظم رهبری این نوع حزب نامطلوب ترین نوع حزب می باشد و عمده تفاوت آن با دیگری در این است که در نوع دوم، آنچه به عنوان هدف مدنظر قرار می گیرد مسئله «قدرت» است؛ در حالی که هدف از حزب در نوع مطلوب آن هدایت فکری مردم به سمت اعتقاد درست می باشد، هر چند در این مسیر مسئله قدرت به صورت تبعی همراه با حزب مطرح می گردد. (لطیفی، ۱۳۹۳: ۱۵۵) «یک حزب عبارت است از کانال کشی برای هدایت های فکری؛ حالا چه فکری به معنای سیاسی، چه فکری به معنای دینی و عقیدتی اگر چنانچه کسانی این کار را بکنند، خوب است.» (آیت الله خامنه ای، بی تا، ۴-۱۵) این تعبیر از حزب با ادبیات مذکور در فهم جامعه و سیاست از نگاه دینی توسط ایشان کاملاً قابل فهم و سازگار است. لذا غایت حزب مطلوب از نگاه مقام معظم رهبری «عبارت از این نیست که قدرت را در دست بگیرند؛ [بلکه] می خواهند جامعه را به یک سطحی از معرفت، به یک سطحی از دانائی سیاسی و عقیدتی برسانند.» (آیت الله خامنه ای، همان)

جدول شماره ۷. مضمون سازمان دهنده انواع حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان دهنده
E16	احزاب متعارف غربی به معنای باشگاه قدرت	دوگانه حزب اسلامی و غیراسلامی
E17	احزاب متعارف قراردادی و دارای اعضای مصلحتی	
E18	احزاب متعارف دست آموز گر	
E19	حزب اسلامی منسجم و هماهنگ در جمیع شؤون	
E20	حزب اسلامی هدایت گر	

	حزب اسلامی دانش افزا	E21
	حزب اسلامی خدمت طلب	E22
	حزب اسلامی شبکه ساز در بخش های مختلف مردم	E23

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۵. مؤلفه ها و خصائص حزب

آیت الله خامنه ای با تعریف نوینی که از حزب و کارکردهای آن ارائه می دهند، در سال های ابتدایی انقلاب موافقت خود را با این پدیده سیاسی اعلام می کنند. در واقع آنچه ایشان در ابتدای انقلاب حزب می دانند، حزب به معنای مصطلح در نظریه سیاسی مدرن نیست. آیت الله خامنه ای، در اوایل پیروزی انقلاب که به عنوان نماینده امام در دانشگاه تهران حضور یافته بودند و به سؤالات پاسخ می دادند، در یکی از جلسات بهمن ماه ۱۳۵۸ به سؤالات متعددی پاسخ داده اند که در روزنامه جمهوری اسلامی مورخ سه شنبه دوم بهمن ماه نیز منتشر شده است. در بخشی از آن که دربردارنده دیدگاه معظم له درباره تحزب و جایگاه آن در اسلام و نیز تبیین نقش حزب جمهوری اسلامی در اوایل پیروزی انقلاب می باشد، ایشان حزب را این گونه تعریف می کنند: «برداشت ما از حزب این است: تشکیلات و سازماندهی دادن به تمام نیروهای فعال. ما گفتیم که حزب باید نیروهای بالفعل را منسجم کند و نیروهای حرکت دار را در حرکتشان شتابنده کند و نیروهای بالقوه را به فعل در آورد» («حزب از دیدگاه آیت الله خامنه ای»، نشریه یاد، ۱۳۷۸: ۲۶۵). این تعریف به وضوح نشان می دهد که تأیید ایشان نسبت به حزب، با تعریفی نوین از این پدیده سیاسی همراه است. ایشان حزب را دامنه اجتماعی یافتن حرکت افرادی می داند که خودشان در مسیر هدف گذاری شده در حرکتند. این دامنه با ابزار انسجام، موجد حرکت اجتماعی می شود. از این رو، حزب اهداف و حتی روش های کاملاً منفک و جدا از آنچه افراد می خواهند ندارد.

اما در کنار این تعاریف و تحدیدهای مفهومی، تبیین مؤلفه ها و ویژگی های حزبی نیز می تواند به انضمامی تر و مشخص تر شدن آنچه که در فکر و ذهن ایشان می گذرد نزد مخاطب فرهیخته کمک نماید؛ از این رو در این قسمت مشخصه های اصلی احزاب نزد ایشان به صورتی خلاصه ارائه

می‌گردد؛ شاخص‌هایی مطلوب که برخی از منطوق بیانات ایشان حاصل می‌شود و بخشی نیز از مفهوم نکات ایشان قابل حصول است. از آنجایی که در حکمرانی اسلامی، باید احزاب و تشکل‌های سیاسی در فضایی همساز و سازگار با حکومت اسلامی همکاری کنند، بیان این شاخص‌ها تا حد زیادی دلالت‌های خوبی برای سایر بخش‌های حکمرانی نیز می‌تواند در برداشته باشد.

جدول شماره ۸. مضمون سازمان‌دهنده مؤلفه‌ها

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده
E24	سازماندهی و تشکیلاتی بودن	مؤلفه‌ها و خصائص
E25	نظم و هماهنگی در ابعاد مختلف	
E26	استدلال و اقناع محوری و دوری از تحجر	
E27	کفایت اخلاقی و اعتقادی در کنار کفایت سیاسی	
E28	مخالفت با ولایت حزبی	
E29	مستظهر به حمایت مردمی	
E30	سیاست‌ورزی تقوا مدار	
E31	قانون‌گرایی و هم‌افزایی ذیل قانون و اخلاق	
E32	پایبندی به نوآوری و ابتکار	
E33	مستمر و طولانی مدت دیدن سیاست‌ورزی حزبی	

E34	نگاه دسته دوم به قدرت
E35	مرزبندی با دشمن

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۶. سازوکارهای حزب

سازوکارهای حزبی شامل موارد و اقداماتی است که باعث می‌شود چرخه حزب در ریل خودش به حرکت درآید و فعالیتش دچار وقفه نگردد. باتوجه به این که آیت الله خامنه‌ای مدظله در تأسیس و مقام دبیرکلی حزب جمهوری اسلامی نقش و جایگاه رسمی داشتند، سازوکارهای مدنظر ایشان که تا حدی زیادی در این حزب نمود پیدا کرده است شامل چارچوب و اصولی است که در سازوکارها و تشکیلات حزبی به کار گرفتن شان مفید و مطلوب است.

جدول شماره ۹. مضمون سازوکارهای حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده
E36	نظارت و راهبری دائمی	سازوکارهای حزبی
E37	ایمن‌سازی تشکیلات از خلال تعدیل ارتباطات داخلی	
E38	تعارض نقش حزبی با پذیرش مسئولیت در کابینه	
E39	لزوم عضویت فکری افراد و رفتار حجت‌مدار در حزب	
E40	ممنوعیت عضویت حزبی و گروه‌گرایی نیروهای مسلح	
E41	محوریت و حضور مؤثر روحانیت در بین اعضای حزب	

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۷. کارکردها

در هندسه فکری آیت الله خامنه‌ای گزاره‌هایی را می‌یابیم که در تقسیم‌بندی موضوعی‌شان باید دقت بالایی به خرج داد تا بتوان ماهیتش را به‌درستی منتقل نمود. یکی از این دسته گزاره‌ها، بحث کارکردهای احزاب سیاسی در حکمرانی جمهوری اسلامی است. کارکرد و یا بروز عملی یک حزب، در حالت مطلوب آن، نایستی خارج از دایره اهداف آن حزب تعریف شود. به عبارتی کارکردها و تا حد زیادی سازوکارها بروز و عینیت یافته اهداف یک حزب سیاسی است. از سویی بین این کارکردها و حکمرانی اسلامی باید تناسب و انسجامی طبیعی برقرار باشد. بخشی از کارکردهای حزب مطلوب در نظر آیت الله خامنه‌ای مدظله خاصیت زمینه‌سازی، ایجاد و تقویت حکمرانی اسلامی دارد، برخی نیز در جهت افزایش شاخص‌هایی چون نظارت، مقابله با فساد و سیاست‌گذاری بهینه‌تر عمل می‌کند و پاره‌ای دیگر از این کارکردها نیز در جهت بهبود مشارکت و افزایش کیفیت کنشگری بخش‌های مختلف مردم در جهت تقویت بنیه اجتماعی نظام اسلامی مؤثر می‌افتند.

جدول شماره ۱۰. مضمون کارکردهای حزب

کد فیش	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده
E42	حفظ و تداوم انقلاب اسلامی	کارکردهای حزب
E43	ایجاد و حفظ وحدت عمومی	
E44	صیانت از محور اساسی ولایت	
E45	پی‌ریزی و نظارت بر نهادها	
E46	روشنگری در انتخاب مسئولین	
E47	کارکرد تربیتی و هدایت مردم	
E48	کادرسازی برای انقلاب در سطح ملت	

	تبلیغ ایدئولوژی اسلامی	E49
	هدایت و ارشاد دستگاه‌های اجرایی	E50
	ایجاد حرکت منسجم در آحاد مردم	E51
	جهت‌دهی به نیروهای منحرف	E52
	ایجاد هماهنگی در نیروهای داخلی	E53
	نقش‌آفرینی نظامی و امنیتی	E54
	به صحنه آوردن مردم (تقویت مشارکت)	E55

منبع: طراحی شده توسط نویسندگان

۸. مضمون فراگیر

با نگاهی به کلیه مضامین پایه و سازمان‌دهنده که دارای هفت وجه بودند، مضمون فراگیر «امکان حزب اسلامی کارآمد و ارزش‌مدار در حکمرانی اسلامی» به دست می‌آید. بر اساس این مضمون احزاب سیاسی در جمهوری اسلامی ایران نه تنها جایز هستند؛ بلکه باید شرایط و وضعیتی را رقم زد تا در صورت نبود یا ضعف حزبی، احزاب سیاسی قوی و کارآمدی تأسیس شود. نکته دیگر نسبت نخبگان با چنین حزبی است. بخش‌های مختلف جامعه به‌ویژه نخبگان سیاسی و در بین ایشان روحانیت شیعه، نقشی بی‌بدیل در چنین تشکلی‌هایی بر عهده دارد. منظر سوم جایگاه مردم در این تشکل است. بر اساس مضمون کارآمدی، همراهی و همبستگی مردم با چنین تشکلی شرط اساسی تأسیس و فعالیت و در ادامه خدمت‌رسانی چنین حزبی به ساخت حکمرانی است. نکته و دلالت آخر این مضمون نیز به نقش حمایتی و نظارتی ولی فقیه بر این ساختار اشاره دارد به نحوی که هر حرکت حزبی باید در تطابق و تقویت این نهاد تعریف و ترسیم گردد.

نتیجه‌گیری

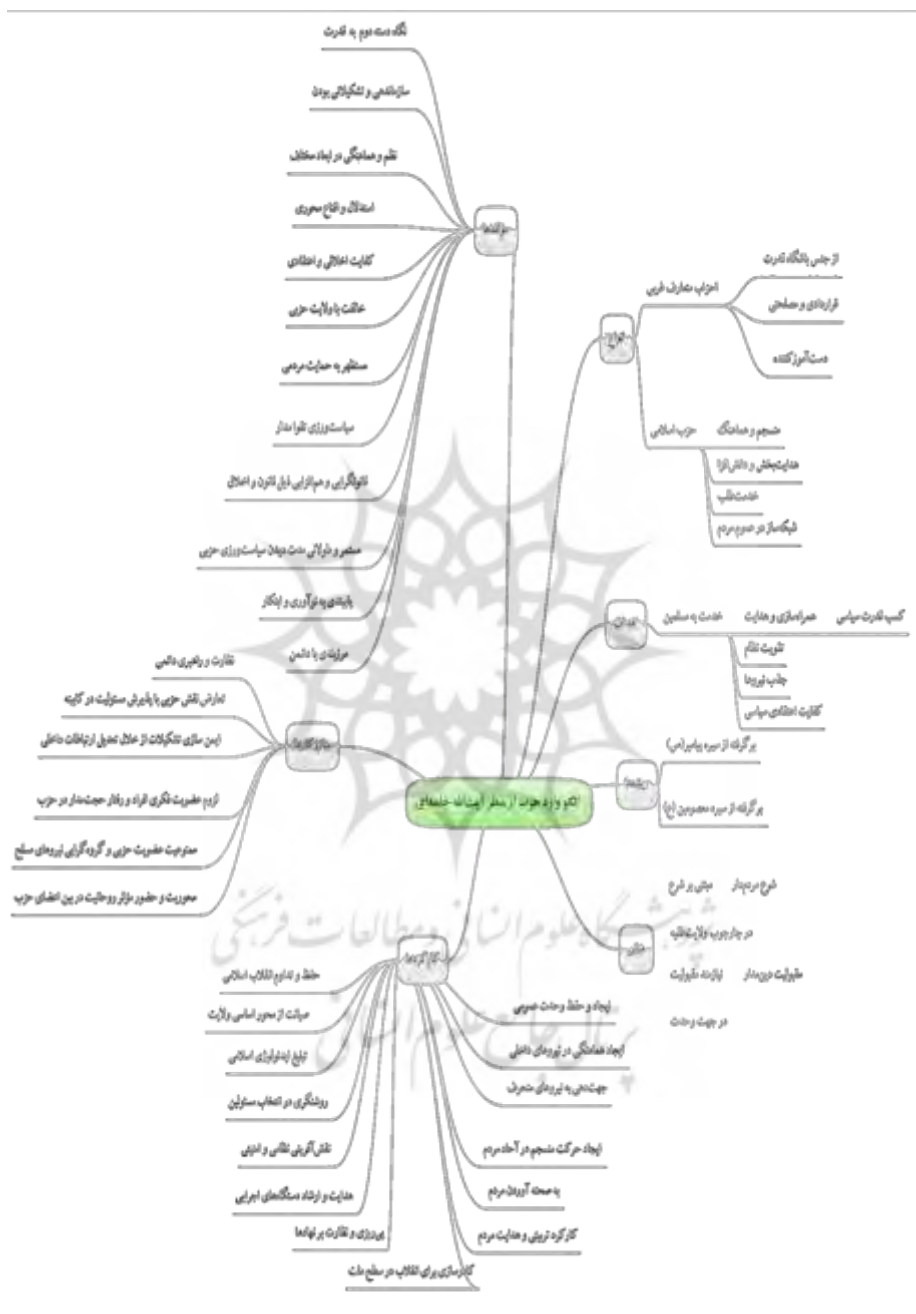
هر چند حزب به عنوان حلقه میانی و واسطه برای انتقال مسالمت آمیز قدرت سیاسی در جوامع غربی مطرح شد، اما در جهان بینی و شیوه حکمرانی اسلامی نیز بر این امر در حوزه مهار قدرت، تحقق بخشی نظارت و کنترل سیاسی-اجتماعی شهروندان در قالب امر به معروف و نهی از منکر، جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داد. (محمودی رجا و همکاران، ۱۴۰۳: ۳۰) باین حال در ایران پس از انقلاب اسلامی، احزاب سیاسی به دلایل مختلف فاقد نهادینگی و کارآمدی لازم بوده اند و این موضوع یکی از ضعف های نظام سیاسی در این دوره محسوب می شود. (رفیعی قهساره و امینی، ۱۴۰۲: ۶۷) در نگاه آیت الله خامنه ای از وجود حزب و یا احزابی که شرایط و هنجارهای مورد نظر ایشان را رعایت نمایند، استقبال می شود و همان طور که ذیل تیتیر حزب و روحانیت در این بخش، ذکر شد؛ مطلوب آن است که روحانیت سردمدار و رهبری اجتماعات را بر عهده بگیرد البته با تلاش مخلصانه خویش و با استفاده و به کارگیری نخبگان متعهد و انقلابی برای تداوم و تقویت نظام اسلامی و بهبود حکمرانی تلاش نمایند.

حزب در نگاه آیت الله خامنه ای دارای جلوه های فکری، سیاسی، عقیدتی و... است. در این میان چیستی، کارکردها و اهداف حزب سیاسی در نگاه ایشان از هویتی اسلامی و ناظر به مسائل ایران برخوردار است. حزب مورد نظر آیت الله خامنه ای باید رنگ و صبغه ای الهی داشته و ارشاد هدایت مردم که از رسالت های انبیاء است مورد توجه جدی آن قرار گیرد. از این رو سابقه و ریشه احزاب سیاسی با این موضع، به دوره حکومت الهی نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و امیرالمؤمنین (علیه السلام) باز می گردد. حرکت بر مدار تقوا، باور واقعی به مردم، نگاه بلندمدت به سیاست و هم افزایی بین حزبی از مهم ترین خصایص حزب مطلوب، نزد آیت الله خامنه ای می باشد. از سویی کارکردهای مختلفی برای احزاب از سوی ایشان ذکر می شود. اما مهم ترین آنها، همان هدایت و ارشاد مردم است. حزب از نگاه ایشان دارای ماهیتی ابزارری است، و نفس حزب و حزبی شدن وسیله ای است برای انسجام نیروهای فعال اجتماعی تا در نهایت حکمرانی اسلامی به نحو بهتری تحقق یابد. در نگاه آیت الله خامنه ای، احزاب نبایستی پایشان را از قانون فراتر بنهند و با فعالیت های مخرب و خلاف مصالح ملی آنها باید مقابله گردد. موضوع دیگر مورد تأکید، تحکیم وحدت است که به نظر با تحزب و حزبی شدن در تقابل باشد؛ اما آیت الله خامنه ای طی دو گفتار که در دانشگاه جندی شاپور ارائه کرده اند این موضوع را نفی کرده و بر این اعتقاد هستند که از جمله

راه‌های حفظ و ایجاد وحدت، ایجاد حزب اسلامی است که البته در رأس آن نیز روحانیت نقش رهبری را خواهد داشت.

احزاب در شکل‌گیری و تحقق حکمرانی اسلامی نقشی بی‌بدیل دارند و اکنون که بیش از ۴۶ سال از عمر بابرکت انقلاب اسلامی می‌گذرد نقش کم‌رنگ شده و غیرقابل جایگزین آن در حیطه انتخابات (تریت و معرفی کاندیدا تا جلب مشارکت آحاد جامعه)، اطلاع‌رسانی و تبلیغات (حضور مؤثر و غیرحاکمیتی در عرصه رسانه‌ها جدید)، آموزش سیاسی (جامعه‌پذیری بهتر نسل جوان و ایجاد پیوندهای طبیعی)، اثربخشی سیاست‌ها (تدقیق و تنقیح سیاست‌ها و قوانین موجود) و سایر نیازهای کشور بهتر به چشم می‌آید. از این رو الگوی حزبی آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌الاعلی است بر مسیر حکمرانی کارآمد اسلامی چرا که آن‌گونه که نشان داده شد، بدون وجود احزاب بسیاری از کارویژه‌های حکمرانی معطل یا با آفات زیاد همراه خواهد بود. در پایان جهت ارتباط بهتر مخاطب با الگوی مطلوب حزب از نگاه رهبر انقلاب مدل شماتیک این گونه از حزب ترسیم می‌گردد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

Articles

- Aghajanifekejvar, M & Jamalzadeh, N. (2024). A comparative study of the nature and function of political parties in the Islamic Republic of Iran From the point of view of Ayatollah Beheshti and Ayatollah Mahdavi Kani May Allah's mercy be upon them. Crisis Management and Emergency Situations, 3(9), 35-71. [In Persian]
- Bulletin No. 49 of the Islamic Republic News Agency, dated 21/02/1362, pp. 5 and 6 .
- Hosseini Khamenei, Seyyed Ali, (Spring to Winter 1378), Hizb from the perspective of Ayatollah Khamenei (Role of Hizb in Islam), Yad Magazine, No. 53-56
- Kamali, Yahya (2017), Thematic Analysis Methodology and Its Application in Public Policy Studies, Public Policy Quarterly, Volume 4, Number 2, pp. 189-208. [In Persian]
- Khamenei, Seyyed Ali (N D), two words about unity and partisanship, Tehran, Imam Committee and the leadership of the student mobilization of Imam Sadiq University (AS), speech at Jundishapur University, 15/03/1358.
- Latifi, Seyyed Ruhollah (2013), Tehzb from the perspective of Imam Khomeini (RA) and the position of Supreme Leader, Culture of Research, Summer 2013, No. 18. [In Persian]
- Mahmoudi raja, S.Z & Abedi Ardakani, M & Hashemi Asl, S.Y & Zargazei, M (2024). The Failure of Political Parties' Activities in Iran after the Islamic Revolution (1368-1392). State Studies of Contemporary Iran, 3(9), 11-34. [In Persian]
- Rafiei Ghahsareh, A & Amini,K. (2024). Continuation of the plurality of political forces and factors affecting it in Iran after the Islamic Revolution. State Studies of Contemporary Iran, 4(9), 39-70. [In Persian]
- Shariatmadari, Ahmad (2017) The normative requirements of the party in the thought of the Supreme Leader of the Revolution, Political Marketing Journal, No. 4, pp. 120-132. [In Persian]
- The Islamic Republic of Iran (N D), the role of the organization in the continuation of the revolution, Tehran: the head office of the Republic of Iran.

Books

- Bevir, M., & Rhodes, R. A. W. (2003). Interpreting British governance. Routledge

- Braun, Virginia & Victoria Clarke (2006), "Using Thematic Analysis in Psychology", *Qualitative Research in Psychology*, 3: 2, pp.77-101.
- Bureau of Political Studies and Research of the Ministry of Interior, (1378), a collection of political party and development articles, Tehran: Hamshahri. [In Persian]
- Downs Anthony (1975), *An Economic theory of Democracy* (New York: Harper & Brothers .
- Duverger , Maurice (1954) *Political Parties: Their Organization and Activities in the Modern state*, trans. Barbara and Robert North. New York: Wiley.
- Duvorjeh, Maurice (1357), *Political Parties*, translated by Reza Olomi, Tehran: Amirkabir Publications Institute. . [In Persian]
- Epstein, Leon(1980) *Political Parties in Western Democracies*, New Brunswick: Transaction Books.
- Feirahi, Davud (2016), *Jurisprudence and party governance*, Tehran: Nei. . [In Persian]
- Goldman, John (2014), *Application of Research Methods in Information Review*, Tehran: Faculty of Information. [In Persian]
- Heydari, Mardan (2018) *An Introduction to the Sociology of Partisanism in Iran after the Islamic Revolution*, Tehran, Negarestan Andisheh Publishing.
- Katz, Richard. S; Crotty, William (2015) *Encyclopaedia of Party Politics*, translated by Mohsen Mirdamadi and Seyed Alireza Beheshti Shirazi, Tehran: Rozaneh. [In Persian]
- Key, V.O(1964) *Politics, Parties and pressure Groups*, New York: Crowell.
- Ostrom, E. (2010). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- Pierre, J., & Peters, B. G. (2000). *Governance, politics and the state*. Macmillan.
- Rhodes, R. A. W. (1996). *The new governance: Governing without government*. *Political Studies*, 44(4), 652-667. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x>
- Roed, Maiken (2022) *Party goals and interest group influence on parties*, *West European Politics*, 45:5, 953-978, DOI: 10.1080/01402382.2021.1921496
- Rommel, Andrea,(2003) *Political Parties, Party Communication and New Information and Communication Technologies*, *Party Politics*, 9 DO - 10.1177/135406880391002
- Sartori, Giovanni(1976) *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge University press.

- Sarukhani, Baqir (1370) Encyclopaedia of Social Sciences, Tehran: Keihan. [In Persian]
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. International Social Science Journal, 50(155), 17–28. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00106>
- Strom, Kaare (1990). 'A Behavioral Theory of Competitive Political Parties', American Journal of Political Science, 34:2, 565–98.
- Strom, Kaare, and Wolfgang C. Müller (1999). 'Political Parties and Hard Choices', in Wolfgang C. Müller and Kaare Strøm (eds.) , Policy, Office, or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions. Cambridge: Cambridge University Press, 1–35.
- Thought on the cause of the Present Discontents (1770), in Paul Langford, ed., The Writings and Speeches of Edmund Burk (Oxford: Clarendon Press.1981(
- Ware, A (1996) Political Parties and Party Systems, Oxford: Oxford University Press.
- .Naqibzadeh, Ahmad (1379), An Introduction to Political Sociology, Tehran: Samt. [In Persian]
- .Nowzari, Hoseinali (2012) Political parties and party systems, Tehran: Gostareh. . [In Persian]
- Author, A.A., Author, B.B. (Date of publication). Title of book or larger document (chapter or section number). Edition. Publication. [In Persian] Dor or Doi

Thesis

- Motiei, Maitham (2014). Quranic and narrative principles and solutions in dealing with insults to the innocent, peace be upon him, doctoral dissertation of theology, Islamic education and guidance, Imam Sadiq University, peace be upon him. . [In Persian]
- Sheikhzadeh, Mohammad (2018), Compilation of servant leadership model from the perspective of Imam Khomeini (RA) and comparing it with some servant leadership models in modern management, PhD thesis, University of Tehran. [In Persian]

Lectures

- – Ayatollah Khamenei, (1367, B), statements in Friday prayer sermons, 11/06/1367 .
- Ayatollah Khamenei, (1369, A), statements in a meeting with regime officials, 02/07/1369 .
- Ayatollah Khamenei, (1369, B), a speech in a meeting with the commanders and a group of Guardsmen of the Islamic Revolutionary Guard Corps and the Islamic Revolution Committee, officials of the representative offices of religious leaders in the Islamic

Revolutionary Guard Corps and the families of the martyrs, on the anniversary of the birth of Imam Hussein (AS) and Pasdar Day, 29/11/1369.

-Ayatollah Khamenei, (1370, c) Statements in the meeting of the members of the Central Board of Supervision of the Majlis Elections 04/12/1370.

-Ayatollah Khamenei, (1372, A) Statements in Eid al-Fitr prayer sermons, 04/01/1372.

-Ayatollah Khamenei, (1373, A) Statements in the meeting of artists and cultural officials of the country, 22/04/1373.

-Ayatollah Khamenei, (1374, A) Statements in the meeting of the members of the Supervisory Council, 14/11/1374.

-Ayatollah Khamenei, (1375, A) statements in the meeting of army personnel and commanders, 01/28/1375.

-Ayatollah Khamenei, (1377, A), statements in the question and answer session with responsible managers and editors of student publications, 04/12/1377.

-Ayatollah Khamenei, (1377, c), statements in the question and answer session with the youth on the second day of Fajr decade (Islamic Revolution and Youth Day) , 13/11/1377.

-Ayatollah Khamenei, (1378, b) Tehran Friday prayer sermons, 03/14/1378.

-Ayatollah Khamenei, (1378, c) Statements in the meeting of Sharif University students, 9/1/1378.

-Ayatollah Khamenei, (1380, A), statements on 1/1/1380.

-Ayatollah Khamenei, (1380, b), statements in a public meeting with the people of Gilan, 02/11/1380.

Ayatollah Khamenei, (1380, c) Statements at the ceremony of the execution of the presidential decree, 05/13/1380 .

Ayatollah Khamenei, (1380), leadership statements in the meeting of the youth of Isfahan province, 08/12/1380 .

Ayatollah Khamenei, (1380, H) Statements in the meeting between the President and members of the government, 06/05/1380.

Ayatollah Khamenei, (1381, A), statements in a meeting with students, 09/07/1381 and statements in 1381: 124 statements in a meeting with exemplary and distinguished students of universities: 122 (taken from Hadith Velayat software.)

-Ayatollah Khamenei, (1381, b) Statements in a public meeting of managers and officials of the Ministry of Education .

Ayatollah Khamenei (1382, A), statements in the meeting of Qazvin professors and students, 09/26/1382 .

Ayatollah Khamenei (1382, b), statements in the meeting of different sections of the people of Qom on the eve of the uprising on January 19, 18/10/1382.

Ayatollah Khamenei, (1384, A), Bayanat, 1384: p.80, taken from Hadith Velayat software .

Ayatollah Khamenei, (1384, b), statements in a meeting with teachers of Kerman province, 2/12/1384.

-Ayatollah Khamenei, (1386, A), the statements of the Supreme Leader of the Islamic Revolution in 1386 in a meeting with elite students, university graduates and activists of political and cultural organizations of universities .

Ayatollah Khamenei, (1387, b), statements in the meeting of professors and students at the University of Science and Technology, 09/24/1387.

Ayatollah Khamenei, (1390, A), statements in a meeting with academics of Kermanshah province, 07/24/1390 .

Ayatollah Khamenei, (1393, A), Supreme Leader of the Revolution's statements in the meeting between the president and members of the government (news report), 06/05/1393.

-Ayatollah Khamenei, (1394, A), statements in a group meeting of students, 20/04/1394 .

Khamenei, Seyyed Ali (Beta), two discourses about unity and partisanship, Tehran, Imam Committee and leadership of student mobilization of Imam Sadiq University (AS), speech at Jundishapur University, 15/03/1358.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی